

הרב שמואל אשכנזי

ירושלים

הגונב מן הספר¹

ישנם מחברים וישנם "מחברים". יש אנשים העמלים בתורה ובחכמה, כותבים את רעיונותיהם עלי-גליון ואף מוציאים אותם לאור, ובכך נכנסים לכלל מחבר. אולם יש מי שמעדיף ליצור ב'קצור דרך', כי למה להם לעמול ולטרוח אם יש לפנייהם מן המוכן. הוא נוטל ספר קים, מעתיק ממנו ככל אשר יחפוץ, והנה נוצר "מחבר" חדש!

אף "מחברים" אלו נחלקים לכמה סוגים. יש ש"רק" חלק קטן מספרם הועתק מזולתם, אך יש שכל חבורם, על קרבו וכרעיו, נגנב מאחר, ואין בחבור ה"חדש" אלא שנוי השם בלבד - שם הספר ושם המחבר. גם קרה, שחתן קם בחותנו וגנב את חבורו ועוד טען שהוא-הוא הנגזל...; ולעתים הגנב הספרותי אינו נרגע עד שגונב מפי עמלו של חברו, שונה ומשלש! גם ארע, שהמאשים את חברו בגנבה ספרותית הפך לנאשם על ידי הנאשם הראשון.

אכן, גם אצל רבותינו הראשונים וגדולי האחרונים אנו מוצאים כזאת, שהביאו מדברי קודמיהם בלא להזכירם. אולם כבר המליצו עליהם, שבתקופתם הם לא ראו בכך כל עול כך.

כתב ר' יעקב אבן חביב: עוד חשב (הר"י אלבו ז"ל, בפ' טז ממאמר ג [בספר העקרים]), בסוף הפרק, לגנוב לב התלמידים ולהראות להם כי הרב רבי חסדאי ז"ל הוא מסכים בצד מה אל כוונתו. ובמקום הזה עשאו רבו ואלופו, שכן היה באמת כפי מה שקבלנו מן הדורות שעברו. אולם מצינו בספרו זה דברים ערבים ומדבש מתוקים, כתובים בספר אור ה' שיסד הרב ר"ח, והוא אינו מזכיר דבר בשם אומרו, אלא כמשנה את טעמו להעלימו כותב הענין ההוא כאילו הוא מסיח לפי תומו (הכותב לעין יעקב, מגלה, פרק א, דף 12 בדפוס ראם).

והנה בא ר' חיים ירמיהו פלנסברג, בהקדמת פרושו לספר אור ה' (ווילנא תרסה, עמ' 14-12), והאריך להתנצל בעד הקדמונים שהעתיקו מקודמיהם מבלי להזכירם, כגון הרא"ש שהעתיק דברי הרי"ף, והסמ"ג שהעתיק את דברי הרמב"ם, והעקרים שהעתיק דברי אור ה' - שהכל יודעים שתורת רבם בפיהם. "אולם כבר כתב הש"ך [יו"ד, סי' רמב, ס"ק מג], שעכשיו סתם מה שהאדם אומר, חושבים הכל שהוא מפי עצמו. ע"כ הדין משתנה".

לפי דברי ר' מאיר עראמה העתיק אברבנאל מאמרים הרבה מעקדת יצחק לאביו ר' יצחק עראמה ולא הזכיר שם בעליהם (שה"ג, מע"ס, ערך זבח פסח; עי' מש"כ ע"ז רח"י פולק בהקדמתו לס' עק"י [ועי' ק"ס, ה, 148]); גם השתמש, לפי דברי כרמולי (או"נ, ב, 47), בפרקים

1 פרק זה הוא חלק קטן ממאמר גדול על נושא זה בספר על ספרים ומחברים העומד בשלבי עריכה. תודתנו נתונה להרב יעקב ישראל סטל, העורך את כתבי ר' שמואל אשכנזי, שנתן לנו המאמר לפרסום.